

AZ ERDÉLYI MAGYARSÁG SPIRITUÁLIS FORRADALMA

Az ERDÉLYI MAGYARSÁG élete első másfél évtizedének statisztikus nemzetfenntartó erőit — amelyek a múlt státusához való sokirányú ragaszkodásból folytak és annak szellemiségében gyökereztek — a kényszerű és gyakorlati életből fakadó dinamikus erők kezdik felváltani az 1934. év végén, amikor már mindenki előtt kétségbevonhatatlanná vált — hogy úgy fejezzem ki magam — Erdély magyarságának materiális csődje és annak szüksége, hogy a végpusztulás megakadályozására új életformákat kell keresni. Úgy vélem, nem sántít a hasonlat, ha azt mondom, hogy az erdélyi magyarság mai kisebbségi problémája, mint probléma, szinte teljesen azonos a száz év előtti magyar státuskérdéssel, amely az „ex principio“ és a „de facto“ táboraira osztotta dédapáinkat. Az „ex principio“ álláspont ma annyit jelent Erdélyben, mint szerződésekre, státutumokra, jogokra és alkotmányos eszközökre támaszkodva követelni azok teljes megadását, — a „de facto“ álláspont pedig annyit, hogy az erdélyi magyarság „vogelfrei“, követeléseit nem tudja szankciók által hatályosítani, tehát — elveinek és igényeinek fenntartása és hangoztatása mellett — az adott körülmények szerint, tisztán Önmagára utalva, kell élnen ... „ahogy lehet“. Az említett dinamikus erők az „ex principio“ álláspontjáról a „de facto“ felé tolják most át Erdély magyarságát és a belőlük folyó új erdélyi szellemiség, — amelyet, úgy vélem, méltán nevezhetünk az erdélyi magyarság spirituális forradalmának — a materiálisán atómjaira bomlott kisebbségi magyarság de facto helyzetének megfelelően, annak apró és szinte láthatatlan elemeire akarja felépíteni kényszerűen zárt közösségi életét. Amíg azonban ez a folyamat — amely az erdélyi magyar élet mélyéből fakadt és most helyenként mozgalmoszerűen, másutt csupán a helyzeti kényszer hatása alatt jelenik meg — mindenképpen koncentrációját jelenti az összes még meglévő erdélyi magyar erőnek, addig — egy Erdélyben talán még meg nem fogalmazott modern magyar életszemlélet alapján — semmiképpen sem feledkezik meg magasabb elhivatottságáról: az összmagyarsághoz való tartozásáról sem és reprezentánsai ennek a hitvallásuknak szóban és tettben egyaránt minduntalan tanújelét is adják.

A SPIRITUÁLIS FORRADALOM gyökerei — legyen szabad ezentúl így neveznem ezt a folyamatot — mélyen nyúlnak vissza a múltba,

valahová a kisebbségi élet „hőskorába“ — és a nélkül, hogy történeti kutatásokon nyugvó ténymegállapításokat akarnék tenni, úgy gondolom, első határátköve Végváry minden erdélyi számára feledhetetlen verse, az „Eredj ha tudsz...“ volt. Az erdélyi élet vállalásának, talán még tudattalanul a transzylvanizmus gondolatának ez volt az első megnyilatkozása, amely mindenkit magával ragadott.

A Végváry verséből kisugárzó eszme hatotta át akkoriban az erdélyi magyarság széles rétegeit. A repatriálások következtében helyrehozhatatlanul nagy volt a vérvesztés és ezt felismerve, különösen az ifjúság körében akadtak egyre többen, akik az otthonmaradás elvére álltak. Részből még az eskümehtagadások és repatriálások negatív idejére, részben közvetlenül azutánra esett a most megindult spirituális forradalom akaratának első mozgalomszerű megnyilvánulása. Ez a talán elsőnek mondható állomás a „Tizenegyek“ munkája, élete és példája volt. Azé a tizenegy kisebbségi magyar ifjúé, aki mindent vállalva: a megaláztatást, nyomort és legszörnyűbb vádakat, végrehajtotta azt, amit az „Eredj ha tudsz“ költője oly örökéletűen mondott el tragikus mélységű versében: itthon maradni, vállalni a kisebbségi sors minden terhét, viselni a megítélt magyarság minden megítéltetését és magyarnak maradván a humánus magas szféráiban keresni azt a lelki erőt, amely a testi megtipportságban is életet ad önmagunknak és másoknak is. Kacsó Sándor a „Tizenegyek“ egyike, „Vakvágányon“ című regényében megrázóan és döbbenetesen írja meg ennek a néhány fiatalembernek szörnyű küzdelmét, amelyet megtagadva és megcsúfolva, sokszor saját testvéreik és mindenkor az idegenek által, folytattak másokkal és önmagukkal, egy megáporodott és iránytalan korszellemmel és egy brutálisan fiatal impérium elsőpró akaratával szemben. A „Tizenegyek“ megmozdulása hosszú időn — közel egy évtizeden át — elszigetelve maradt és hatása inkább csak az intellektuális magyar ifjúság utánuk következő évtizedeiben volt észlelhető, meglehetősen nehezen fellelhető formában, kevésbé az erdélyi magyarság kívánatosán széles rétegeiben. Munkájuk és eszméik fonálát pozitív formában és mozgalmilag csak az Erdélyi Fialatok vették ismét fel a harmincas években. Közben az erdélyi magyarság politikai aktivitásba lépett és a bevezető szavaimban említett módon az „ex principio“ elvén állva harcolt létérdekeicrt. A megalakult Magyar Párt, mint az erdélyi magyarság egyetlen intézményes politikai reprezentációja szerepelt és szorosán magához ragadott minden kezdeményezést és politikai cselekedetet. A párt így szuverénül fejezte ki az erdélyi magyarság politikai akaratát és a gazdasági krízist megelőző enyhébb politikai helyzetben kétségtelen eredményeket tudott elérni. A különböző belső és külső adottságokból kifolyóan a párt úgyszólván kizáróan a védelmi politika síkjaira szorult, azonban a magyarelles törekvéseknek gátat vetni nem tudott és ez egyre szőkébb tere szorító negatív magatartása miatt nem rendelkezett a megfelelő energiákkal sem, amelyek lehetővé tették volna számára a belső aprólékos és egyénekenkénti megerősítés munkáját. A magyar tőke sem ismerte

vagy nem akarta felismerni a helyzetet és azt a kötelességet, amely abból reá háramlott volna. Az Albina háborúelőtti példáját egyetlen pénzintézet sem követte. Az erdélyi magyar élet antinómiái ilyen körülmények között egyre számosabbakká és elmélyültebbekké lettek és az európai forradalom hatása érzékelhetővé vált ugyancsak veszélyes síkokon, elsősorban az intellektuális ifjúságban és az egyre sívárabb sorsba kerülő falusi nép körében. A világnézeti harc teljes erővel dült és olykor veszedelmes detonációi során végigpróbáltatta a kísérletezőkkel az összes idegen életformákat, míg ki nem derült, hogy egyik sem illik reájuk a kisebbségin kívül. Erre a felismerésre azonban csak meglehetősen későn, a spirituális forradalom kezdetekor jutottak el.

A próbálkozások, harcok és kísérletezések e periódusában, 1929—30 között tűnt fel az Erdélyi Fiatalok, amely a világnézeti frontok közepén állva, elsőnek igyekszik tudatosan az „ex principio“-t a „de facto“-val felcserélni és gyakorlati tapasztalatokkal igazolt világos kisebbségi elgondolásokhoz jutni. Az ifjúság e csoportja rövidesen maga mögött tudhatja az erdélyi magyar ifjúság zömét. Alaptételük a megismerés volt és csak annak elérése után gondoltak szintetikus konzekvenciák levonására. A világnézeti harcban nekik is állást kellett foglalni és bár e harc belső válságot idézett is elő náluk, mégis ismeretszerző munkájukat és főleg falumunkájukat lényegesen többre tartották a meddő világnézeti csatározásnál.

Az Erdélyi Fiatalok falumunkája igen nagyjelentőségű az erdélyi magyarság életében. Ez terelte rá a közfigyelmet a falura és annak lakóira, ez vitte némileg közelebb a magyar társadalom annyira távol eső osztályait egymáshoz. Munkájuk nyomán hamarosan kiderült, hogy az erdélyi magyar falusi nép már a városi magyar társadalom még aránylagos jóléte idején, magánhordja a legkisebbségibb élet minden bélyegét és terhét, de egyúttal Széchenyi e hűséges jobbágyai jelentik most, mint mindenkor, az erdélyi magyarság életének elpusztíthatatlan gyökereit is.

Az Erdélyi Fiatalok sokszáz magyar intellektuális ifjú érdeklődését keltették fel az erdélyi magyarság legégetőbb problémái iránt, előadásorozataik és sajtómunkájuk segítségével pedig a magyar társadalom szélesebb rétegeit ismertették meg azokkal az eredményekkel, amelyeket szemináriumi munkájukkal elértek. A fiatalságnál szokatlan józansággal ügyeltek arra, hogy gyakorlati eredményeik és elméleteik mindenkor összhangban legyenek egymással és igazolják egymást. Így jutottak el az új életelvekhez, amelyeket talán a következőkben sűrítetünk össze: feltétlen vállalása a kisebbségi helyzetnek; a falun nyugvó egyosztályú nemzet megteremtése; a kényszerű zárt társadalom ad hoc keresztülvitele; mindenekelőtt a falu megsegítése; szövetkezetek létesítése; a faji gyökerekből kihajtó népi kultúra megteremtése; hídverés a többségi nemzet felé; a nagy magyar népközösséghez való tartozás érdekében élő kapcsolatok teremtése a határon túli magyarokkal; az összes népierőknek a közösség szolgálatába való feltétlen állítása; erőteljes szervező- és képzőmunka megindítása.

Az ERDÉLYI MAGYAR ifjúság tehát már meglehetősen korán, az impériumváltozás első éveiben a realitásokat igyekezett megtalálni az erdélyi magyar életben. A barátságos érintkezési pontokat mindenkor kereste a románok felé és nem vesztette el egy jobb jövőbe vetett hitét a számtalan visszautasítás ellenére sem. De ezek a visszautasítások megvilágították előtte a valóságot, hogy a román nép előbb ki kell tombolja magát nemzeti aspirációiban és csak azután kerülhet sor a „békés együttélésre“. Ezzel a teendők és a magatartás is magától adódott: nem provokálni támadásokat és a biztosan védhető sáncokat minden eszközzel megerősíteni, hogy egykor azok mögül kelhessen fel az erdélyi magyarság napja. Az ifjúságon túlmenően azonban sokakat foglalkoztatott ez a kérdés és keresték lehetőségének gyökereit. Így született meg a politikai transzszilvanizmus, mely eredetileg az erdélyi magyar irodalom sajátosságainak összeségét foglalta fogalmilag egybe. Legfőbb harciosa az erdélyi magyar újságírók doyenje, Krenner Miklós, szívós küzdelmet folytatott és folytat ma is a transzszilván eszméért. Cikkei magukkal ragadtak mindenkit, akik az erdélyi élet becsületes megoldását keresték és elsősorban magukkal ragadták az ifjúságot, amely Nagy-Magyarországot tudatosan meg nem élte és a transzszilván gondolatban találhatta meg a boldogulás reményén kívül magyarságának legmélyebb gyökereit is. Valóban! Erdély népei — akik arcára a közös föld oly sok közös vonást rajzolt — egymás ellen nem, csak egymás mellett tudnak élni. Ennek a békés és barátságos együttélésnek, az egyforma jogok és kötelességek boldog és emberi világának kifejezője a transzszilvanizmus politikai értelmezése, amely ősi tradíciókon állva öleli magához Erdély népeit. Számtalanszor — akarva és nem akarva — magyarázták félre minden oldalon a transzszilvanizmust. Itt irredentát — amott renegációt láttak benne, emitt forradalmat — amott elvfeledást. Gyakorlati eredményt a politikai transzszilvanizmus mindeddig nem tudott felmutatni, de a legkisebbségibb sorsba került és az anyaországtól hermetikusan elzárt erdélyi magyarság számára bőséges lelki forrássá lett, amelyből hitet és erőt, méltóságot és reménységet tudott meríteni a mindennappal megvívandó harcainhoz.

A transzszilvanizmus eszméje a román részről hallatszó állandó kategorikus „nem“ ellenére sem került le a napirendről és hívei a közeli megvalósulás lehetetlenségének tudatában is tovább küldik fényjeleit Erdély magyarsága és a többi népek felé. A románok a nemzeti totalitás elvére álltak és a valachizmus csatakiáltásával viszik keresztül akarataikat. Ők nem akarják megvalósítani az erdélyi népek egyenjogú együttélését és ennek hirdetése a magasabb humánium birtokában Erdély magyarságára marad, mintegy zálogául az általa egykor képviselendő jobb jövőnek.

EZERKILENC SZÁZHARMINC NÉGY nyarán az erdélyi magyar élet már darabokra volt törve. A szervek sehol sem működtek és a nyomasztó mozdulatlanságban mindenki rettegve hajtotta meg a véget váró fejét. E sorok írója ebben az időben járt lent Erdélyben

és amit látott, az a halnikészülés volt. Nem volt út és nem volt gondolat, az impérium pedig készülődött a döntő rohamra. Pedig biztató jelek is mutatkoztak akkoriban az erdélyi magyarság beborult egén. Turla Miklós, nagyváradi román újságíró „hídverési“ kezdeményezése; Vajda Sándor barátságos nyilatkozata a Budapesti Hírlap számára; Pop Ghita, az első Maniu-kormány kisebbségügyi alminiszterének, a nemzeti parasztpárt erdélyi tagozata főtitkárának kisebbségi tervezete, amelyben kulturális autonómiát javasolt; néhány felmentő ítélet rendtörvényes ügyekben; néhány biztató kijelentés felelős román politikusok ajkairól, mind-mind jelek voltak, amelyek alapján az erdélyi magyarság talán egy csepp derülattal nézhetett volna a jövő elé, ha a múlt szakadatlan csalódásai és a jelen tényeinek merő ellentéte minden barátságos szóval, régen meg nem tanította volna arra, hogy a többségi nemzet jóindulatával kapcsolatban nincs miben hinnie és mit remélnie. Mindenki azt érezte, hogy a katasztrófa immár elkerülhetetlen, már csak idő kérdése a végpusztulás bekövetkezése és ernyedt karokkal nem tudják a végzetet megállítani, hacsak valamilyen csoda vagy kifürkészhetetlen isteni akarat nem hoz egy nagy-nagy változást, összefogást, magáraébredést, hogy az erdélyi magyarság megtarthassa életét. Várták a magyar külpolitika irányváltását vagy döntő sikerét a megkezdett utakon, eredményt vártak és változást. Változást követeltek a magyar revíziós mozgalom eszközeiben és stílusában, hangjában és allúrjeiben, mert élően érezték, hogy függvényei annak a politikának, amit Magyarország csinál és áldozatai a szószátyár revíziós ömlengéseknek, amelyek a külföld előtt meddőek, befelé laposak és hatástalanok és csupán arra alkalmasak, hogy a kisebbségi magyarság ellen uszítsák az amúgy is mindig ütésre kész többségi nemzeteket, bennük a sovinizmus szellemét növelve nagyra. Minden Magyarországon kiejtett revizionista frázisért az ő hátukon csattan a román kancsuka és a magyarországi élet minden változását megszázsorozva éreztetik velük. Azon a szomorú nyáron nem egyszer döbrent fel az erdélyi magyarok lelkében a kérdés: mit kapunk mindezért és mit kaphatunk Magyarországtól cserébe? Mit nyújt nekünk az a Magyarország és mit nyújthat a jövőben, amelyért életünk minden percében kálváriát járunk? Néha megdöbentően keserűek voltak a feleletek.

Ebben az időben indította meg a fent említett Turla Miklós nagyváradi román újságíró a Gazeta de Vest hasábjain akcióját a magyar-román közeledés érdekében. Turla jóhiszemű kezdeményezésének feltétele az erdélyi magyar „irredenta“ beszüntetése, a revizionizmnak az erdélyi magyarság részéről történő feladása volt. Széleskörű és nagyjelentőségű hírlapi vita indult meg, amely — bár a cenzúra nem engedte befejezni, mégis — tisztítóan hatott a közvéleményre. A polémia — amelyet Szász Zsombor részletesen ismertetett a Magyar Szemlében — azzal a pozitív felismeréssel végződött, hogy a magyarság az eddiginél semmivel sem tud többet nyújtani a megbékélés érdekében. A tettek végrehajtása a románságra vár. A „tettek“ el is következtek rövidesen, a numerus valachicus, a nyelvvizsgák, csendőrbrutalitások, kulturális elnyomás és elviselhetetlen

adók, a román totalitás! elv egyre nagyobb fokú alkalmazásának formájában.

A jószándékú tettek váratnak magukra és váratnak ma is.

A Tizenegyek és az Erdélyi Fiatalok munkája, Kós Károlyék önszegélyző eszméje, amely időközben eltemetődött, az önálló erdélyi magyar lét gondolata ezekben a veszedelmes időkben kezdett beérni, illetve újjáéledni. Különböző táborok szólaltak meg, hirdették az összefogás, a magáraébredés, az élet önálló igenlésének szükségét. Mint Erdélyben lenni szokott, az új idők harsonáját ismét néhány jó célra szegődött újságíró fújta meg. Ez év elején indult meg Kolozsvárt Ligeti Ernő szerkesztésében, Független Újság címen egy új hetilap, amely „mozgalmat“ hirdetett az új erdélyi magyar élet megteremtése végett. „Mozgalomnak“ nevezik — így idézőjelben — azt a munkát, amit végeznek az emberi lelkek felrázása körül és ennek lényege: a kisebbségi megmaradt erők felmérése és munkába állítása minden téren, egy gondosan mérlegelt és a harag nélküli vita tisztító tüzeiben kikristályosult életelv felállítása, függetlenülés minden vonatkozásban, önellátás és önszegély. A Független Újság írógárdája nyomatékosan és súlyosan, egy felállítandó életprogramul felelősségének tudatában először mondotta ki hosszú évek óta a spirituális forradalom szükségét az erdélyi magyar közéletben.

Figyelemreméltó, hogy a „mozgalomnak“ a Független Újság köré csoportosult vezérkara soraiban ott találjuk a fiatalokat is, a nélkül, hogy azok „nemzedéki politikára“ gondolnának és ott vannak a különböző „világnézetek“, jobb- és baloldal egyaránt — Tavaszgy Sándortól Tabéry Gézáig —, hogy munkálkodjanak a közös kisebbségi élet megalapozásán. A „mozgalom“ ideológiai alapelvei a tradicionális erdélyi szabadságelv, amelyet kifelé a transzszilván együttélés, befelé a hatékony és kényszerűen zárt társadalmat involváló kisebbségi gondolat ad meg. Kisebbségi elve e szerint a periférikus népkisebbségi magyarság ténybeli létezésének feltétlen elfogadásán alapul, szemben a különösen az anyaországban divatos „elszakított testvérek“ szokásos szólama helyett. Ez involválja annak kimondását is, hogy az erdélyi magyarság jelenlegi — a népek közt elfoglalt — helyzetén a maga erejéből változtatni nem tud, ily irányú kísérletei csak még nagyobb elnyomást vonnának maguk után, ezért ezt a vállalkozást csak külső tényezőktől várhatja. Ennek esetleges bekövetkeztéig pedig — mivel sehonnan segítséget nem várhat — maga gondoskodik a lehetőség szerint arról, hogy népi erejének maximumát tarthassa meg teljes magyarságában.

A Független Újság köré csoportosult újságírók munkája rövid idő múlva eredményt mutat. A lapnak már az első félesztendő derekán 4—5000 olvasója van, akik az intellektuális osztályból rekrutálódnak. A „mozgalom“ gyökeret kezd verni az erdélyi magyarok lelkében és egyre szélesebb síkokon és egymástól távoleső pontokon nyilvánul meg tevőlegesen is az akarat az újjáépítésre. A lap kitűnően végzi a megmozdulás sajtóbeli részét és lankadatlanul rázza a megmerevedett erdélyi lelkeket. Szükség van azonban az új életelv teore-

tikus felállítására és ennek vitaanyagát Spectator dobja a közéletbe „A kisebbségi élet új megfogalmazása“ című cikkében a Független Újság három egymást követő számában. A „mozgalom“ kezdeti stádiumának ismertetése után Spectator a következőket írja:

„A bajok főforrása bizonyára itt sem egyéb; mint a kisebbségi állapothoz való tökéletes igazodás hiánya, vagy elégtelensége. Társadalmunk és közgazdaságunk egyszerű folytatása volt eddig a régi boldog békebeli rendszernek és nem alkalmazkodott eléggé a kisebbségi életstílushoz, érdekhez, erkölcszathoz, amely különben még mindig nem is létezik határozott alakban... Az erdélyi magyar betegség elsősorban egy-egy elvont síkon látható, az ész és a szív egyensúlyi helyzetének megrendülése, egy értelmi hypertrophia folytán, mely azonban túlságosan a magánönzés, mint a közérdek szolgálatát végzi kitűnően. De betegség van az érzékelhető síkokon is, fölöttébb „virulens“ módon. Kívül sebesült a kisebbségi test s e folytonossági hiányokban még csípős fűszereket is hintenek. Belül viszont beteg a lázak miatt .. aprók és lappangók, ezért veszedelmesen senyvesztik a közérőt. Mi a tennivaló? Alaposan meg kell változtatni egész életrendünket, elsősorban politikánkat. Mint annyiszor kifejtették a bölcsek, az ildom két módját a megfelelő helyen kell alkalmazni: a politikát kifelé át kell diplomatizálni és a befelé fordított bűnös diplomáciát becsületesen nyílt politikai hitelvekkel felváltani. Akkor lassan behegednek majd a legégetőbb sebek és kihűnynek a veszedelmes lázak. Mert reménységünk a gyógyulás mérvére csak szűkreszabott lehet. Egész, igazi egészséget és teljes jó életet már nem várhatunk. A vérvesztés és a helyzeti hatása helyrehozhatatlan. A kisebbség fogalma mindig valami hiányt, valami csonkaságot, valami megítéltetést jelent. A kisebbség — kisebbittség, tökéletlenség, kicsiség, megrövidítés. Szinte csak a „legkisebbség“ lehetne a méltó elnevezése.

De veszítsük el a kedvünket ezért és mondjunk le a nemes és jóra vezető bujtogatásról? Nem, nem szabad! Sőt a közöny érdektelenség, lemondás, gyávaság, a szörnyű magyar kisebbségi defetizmus láttára még inkább fogozni kell a lelkek ajtaján való dörömbölést... egyre fokozódó erővel, meg kell mozdulni ennek az átokverte, megkövült, mumifikált kis világunknak! Fölébredni a gonosz varázslatból! Fel kell ráznunk, ami pihent és eddig pihent. Nem először és nem utoljára hirdetem, hogy hitébresztően, a transszilvanizmus egész erejével kötelességünk a közjogi változásokba való belenyugvásunkat, államhűségünket, külpolitikai függetlenségünket, történelmi vitákkal szemben való érdektelenségünket bebizonyítani, de éppen úgy viszont hűséget, fenntartás nélkül való kisebbségi jogvédelmet, állampolgári teljesítést kapni. Minden függő ügyet csak ezen az alapon oldhatunk meg. Ezt a szellemet rajtunk túl is magyar érdeké kell tenni.“

Az erdélyi magyarság spirituális forradalma azonban nem állt és nem is állhatott meg — mint említettem — a Független Újság munkájánál és Spectator megrázó szavainál. Mintha a súlyosan sebesült és az erős vérvesztés következtében elerőtlenedett és szinte apatikussá lett kisebbségi testben új életerek nyíltak volna meg. Az erdélyi neobarokkba már-már teljesen elsüllyedni látszó párt merőben új hangszereléssel fogott hozzá a munkához az 1935. esztendőben. Élettelen szervei helyenként megelevenedtek, friss erőkel és friss eszmékkel töltettek meg. A formaliter megalakított ifjú-sági szervezetek helyenként komoly és jelentőségteljes munkát végeznek és erőteljesen követelik és veszik is ki részüket az erdélyi magyar élet újjáformálásában. Az „ex principio“ és a „de facto“ hívei a pártban is összeütköztek egymással a láthatatlan csataterék sokaságán. Az erdélyi neobarokk egyes rekvizitumai még fogják és fékezik a párt nekilendülő szekerét és sóhajpolitikájukat folytatva végzik „áldozatos“

munkájukat. A párt szervei és szelleme azonban friss erővel telik meg. Egy örvendetes regenerációs folyamat észlelhető, amelynek élén éppen a legkipróbáltabb vezetők állanak. A párt március elsejei kiáltványa új idők beköszöntét hirdeti és Gyárfás Elemér szenátor ugyanolyan erővel és hittel dörömböl az erdélyi lelkeken, mint a Független Újság jószándékú írógárdája. A munkát friss és fiatal erők is végzik már a pártban, akik tele vannak ambícióval, akarattal, el vannak látva tudással és helyzetismerettel, gyermekei annak a kornak, amelyben élnek. A cserkészlet országszerte fellendült ez esztendőben és egyre többen akadnak pártbeli „urak“, akik szívesen és sokat időznek a nép között, tanáccsal látják el és kicsiny bajaikban segítségükre sietnek. Nem akarok túlzott optimizmus vagy „vágyálmok“ áldozatává esni, amikor bizakodóbban szólok a pártról, mint akár egy esztendővel ezelőtt is tettem volna.

Az az erőteljes parlamenti akció, amelybe a párt a múlt év decemberében kezdett, tisztítóan hatott a közvéleményre és felrázóan az erdélyi magyarságra. A beszédet, amelyet a párt nevében Gyárfás Elemér tartott 1934 december 14-én a szenátusban, az erdélyi magyar közvélemény történelmi jelentőségűnek mondotta. Mielőtt a beszéd némely részletét ideiktatnám, emlékeztetni szeretnék arra, hogy mekkora a harmónia e beszéd és Spectator fentebb idézett cikkének eszmei menete között. Amaz emlékezetes ülésen Gyárfás Elemér többek közt a következőket mondotta:

„Javasoltuk a képviselőházban és javasoljuk itt is, hogy kisebbségi problémáinkat parlamenti bizottság vizsgálja ki és oldja meg, mely bizottságban — különösen három ok miatt — valamennyi román párt képviselve legyen.

Rájöttünk arra, hogy egyetlen párttal vagy kormánnyal sohasem fogjuk tudni megérteni egymást és ha tudnánk is kölcsönös megértést létesíteni, nem lenne az tartós. E helyett arra kell törekednünk, hogy valamennyi román párttal egyetértést teremtsünk. Sajnálattal láttuk, mekkora befolyást gyakorolnak a mi helyzetünkre a nemzetközi viszonylatok, különösen a Magyarországgal szemben fennálló viszony. Egy kisebbséggel szemben alkalmazott bánásmód nem hozható kapcsolatokba nemzetközi viszonylatokkal, hanem az kizárólag csak belpolitikai szempontok szerint igazodhatik. Fájdalommal és aggodalommal látjuk és érezzük, hogy ellentétben ezzel az elvvel, mennyire erősödött a hangulat feszültsége velünk szemben a nemzetközi viszonyok feszültségének növekedésével. Pedig mi levontuk az összes következményeket, amikor ennek az országnak polgárai lettünk. Nem akarjuk az áru szerepét játszani nemzetközi alkudozásokban, de épp olyan kevésbé akarjuk mások lényének és cselekedeteinek következményeit vállalni mint csak azokéit, akiket maga a romániai magyar kisebbség bízott meg, hogy nevében beszéljenek és cselekedjenek és akik teljes tudatában vannak annak a felelősségnek, amely vállaikra nehezül. A mi népünk vezetői részéről az elmúlt tizenhat esztendő alatt nem lehetett tapasztalni olyan cselekedeteket, amelyek igazolnák a gyanakvást, vagy pláne a megtorló intézkedéseket. Ali tehát itt, itthon akarjuk becsületesen és véglegesen szabályozni helyzetünket és a román néppel való viszonyunkat. És teljes szívvel óhajtuk, hogy ez a kérdés egyszer mindenkorra vétségk ki a vitás nemzetközi problémák sorából s hogy ez ne legyen többé feszültség okozója, hanem ellenkezően, mi, Románia magyar népe, a közeledés eszköze legyünk államok és népek között, mert elsősorban a mi érdekünk, hogy azok megértsék egymást. Jorga professzor fejtette ki... hogy mennyire hibás történelmi szempontból a szinte már közmondásossá vált elmélet a román és a magyar nemzetek közötti állítólagos évezredek ellenséges viszonyról, mikor a múlt barátságos együtt-

működésnek legalább is ugyanannyi tényét mutatja. Valóban, Erdély olyan földdarab, amely megkívánja fiainak testvéri megegyezését, mert a különböző ittlakó népek földrajzi elhelyezkedése lehetetlenné teszi a teljes különválasztásukat. De a testvéri megértésnek felülről lefelé kell kiindulnia!“

A románok azonban úgylátszik nem akarták észrevenni, hogy Gyárfás történelmi megnyilatkozása az erdélyi magyarság nevében és tényleg annak akaratából történt, mint e nemzeti közakarat hűségese kifejezője. Nem akarták észrevenni, hogy Spectator ugyanazt mondotta, mint Gyárfás és csaknem szószerint ez elveket vallotta másfél évtizeddel előbb Kós Károly Ralotaszegen, hogy ez a felfogás volt alapeszméje az Erdélyi Fiataloknak és lent Erdély déli sarkában a párttal sokszor ellenkező Kacsó Sándoréknak. Gyárfás szavai a törvényhozásban süket fülekre találtak, hogy kint az országban annál hangosabb felelet érkezhessék: Vajda Sándor valachista megmozdulása! Vajda akciója a komikusból lassan a tragikus felé halad és Romániában komoly eshetősége van immár egy szélsőjobboldali kurzusnak. Ez pedig szemrebbenés nélkül alkalmazza a romániai kisebbségekre Hitler árja-paragrafusát és a numerus nullust ott is keresztülviszi, ahol az előző kormányok még hagytak egy csekélyke életlehetőséget. Ebben az egyre elnehezülő atmoszférában hitvallás-szerűek Gyárfás Elemér szavai, amelyeket a párt nagyváradi tagozata előtt mondott el 1935 március utolsó napján. Gyárfás itt már teljesen a spirituális forradalom eszmekörébe érkezett és igehirdetése egybevágg azokkal a követelésekkel, amelyeket az ifjúság és a „nyugtalanok“ már évekkel ezelőtt hirdettek. Annyi bizonyos, hogy anatómia alá esett volna az a pártember, aki néhány évvel ezelőtt úgy beszélt volna, mint Gyárfás e jelentőségteljes megnyilatkozás egyes kérdéseinél tette. Gyárfás már a „legkisebbségibb“ életet, a zárt társadalmat követeli a numerus hungaricus szelleme formájában:

„...blaszfémia volna véres körmünkkel kicsikart részletsikerekkel dicsekednünk, mikor közéletünk jégvert mezőhöz hasonló, vert hadak és összetört remények szegélyezik utunkat s mi, a vezetők, Isten haragjának e nehéz napjaiban legfeljebb annyit tehattünk, hogy a pusztító áradatot ideig-óráig itt-ott feltartóztattuk. Ugyanakkor önbizalmat igyekeztünk népünk lelkébe önteni, hogy tudatára ébredjen saját erejének, érezze meg, hogy saját lábán is meg tud állani és ne ejtse ki kezéből csüggedten a fegyvert és munkaszerszámot.

Gyárfás ezután Vajda rosszhiszemű akciójával szemben nemzeti kataszter felvételét követelte nemzetközi ellenőrzés mellett.

„Ha ilyen kataszter lesz, akkor mi is felállítjuk követeléseinket, a magyar kisebbségnek az összlakossághoz való arányában való részesedését. Biztosíthatom Vajdát, hogy kitűnő vásárt csinálunk ezzel... A Vajda által feldobott jelszó azonban alkalmas arra, hogy felnyissa szemüket azoknak is, akik még mindig nem akarnak világosan látni. Tisztába kell jönnünk azzal, hogy saját magunk és az utánunk következő nemzedék mindennapi kenyerét csak úgy biztosíthatjuk, ha szorosan hozzásimulunk egymáshoz. Tisztulási és kristályosodási folyamatnak kell megindulni a mi oldalunkon is. Vállalni kell a kisebbségi sors, a száraz magyar kenyér minden sanyarúságát annak, aki szelni akar abból a magyar kenyérből. Ezt meg kell érteni mindenkinek idebent és odakint is. Mert az sem lehetséges tovább, hogy amíg mi, erdélyi magyarok, öntestünkben szenvedjük el a magyarsághoz való tartozásunk minden hátrányát és látunk kell, hogy nemzethűségünk miatt gyermekeink jövő boldogulása is napról-napra kétségesebbé válik, ugyanakkor magyarországi érdekelt-

ségek, amelyek odaát a magyar államhatalom jóléte támogatását élvezik, olyan magatartásokat engedhessenek meg nálunk maguknak, amilyenek miatt a mieink önmagukat kapcsolják ki a magyarság egyeteméből. Ezen a földön egy önhibáján kívül nehéz kisebbségi sorsba jutott magyar nemzetet élethalálharcot folytat létéért és fennmaradásáért s itt igazán meg kell nyíltan mondanunk mindenkinek, hogy aki nincs velünk, az ellenünk van; aki nem segít nekünk összegyűjteni megapadt erőinket és megcsonkított javainkat, az ellenfeleinknek segít abban, hogy minket szétszórjon ... Nekünk megvan a hitünk, a bizalmunk, meg kell lennie közöttünk a testvéri megértő szeretetnek is s akkor dülhat a vész haragja, azért lesz még ünnep az erdélyi magyarok hajlékaiban!“

A spirituális forradalom szelleme igen figyelemreméltóan jelentkezett a legifjabb nemzedék körében. A mai erdélyi húszéveseket valóban „világok“ választják el az idősebbektől. Merőben más életkörülmények között nőttek fel, román iskolába jártak és megismerték a román nemzet kultúráját és szellemi életét is. Az ő szemükben Eminescu és Petőfi egyaránt nagy költő és ők párhuzamot tudnak vonni a román és magyar szellemi élet nagyságai között. Ezen túlmenően azonban tragikusan szomorú jelenség az, hogy a román iskolaügyek jóvoltából ez a magyar ifjúság alig kap valamit a magyar génuszából, idegen történelemszemléletét pedig az iskolán kívüli művelődés csak kis mértékben tudja megváltoztatni és befolyásolni. Az iskola padjaiból most kikerült magyar ifjúságnak döbbenetesen kevés kapcsolata van a magyar kultúrával és még kevesebb fogalma van a magyar életszemléletről. Budapest számára idegen város és Magyarország idegen ország, amely a románság és a jászista emigráns zsidóság tükrében mutatódik be neki, míg amit apától hall róla, az számára — mint haladó és új utakat kényszerűen kereső ifjúság számára — nem egyéb annál, ami belőle a horatiusi kritikát kiváltja: *laudator temporis acti se puero* — dicsérik a kort, melybe ifjúságuk esett. Ilyen körülmények között — tiszavirág élete ellenére is — igen nagy jelentőségű volt a *H i t e l* című folyóirat köré csoportosult húszévesek megindulása ez év első napján.

A Hitel életszemlélete Erdélyben igen nagy feltűnést keltett, és úgy ott, mint Magyarországon jóleső visszhangra talált. Mint a lap címéből is kitűnik, a fiatalok teljesen Széchenyi nyomdokain haladnak, amint azt a „Három nemzedék“ kifejezte. Emellett még Illyés Gyula hatása érzékelhető szociális vonatkozásokban. Igen érdekes, hogy míg a mai harmincévesek Erdélyben az Ady—Móricz—Szabó Dezső triász hatása alatt álltak és az ő szellemiségük vetületeit tették életelveik alapjává, addig a húszévesek már más csillagzatot kerestek és találtak, Makkai Sándor, Szekfű és Illyés Gyula fáklyái után haladva. Ez természetesen nem jelenti azt, mintha az Ady—Móricz—Szabó triász nem befolyásolná ma is döntően az erdélyi legifjabb nemzedéket. Szekfű kemény kritikát gyakorló pedagógikus műve — ha szabad így neveznem,—rendkívül mély hatást váltott ki ezeknek a fiatal embereknek a leikéből, akik — a fentebb említett körülmények folytán, bár tudatosan önhibájukon kívül, de — csökkentértékűnek mondták magukat a magyar szellemiségben felnőtt idősebb generációval szemben. Ez a kijelentésük hírlapi polémiára is adott okot, amelynek során különös figyelmet érdemelt Krenner Miklós reflexiója az Ellenzék hasábjain, ahol önbizalmat igyekezett a fiatalokba tölteni. Ez az önbizalom

valóban meg is van bennük, és úgy vélem, hogy a „csökkentértékűség“ kifejezésének használata nem egyéb egy terminológiai lapsusnál, amely a divatos szólamokat mindenkor kedvelő ifjúságnál megbocsátható. A Hitel programja elsősorban kulturális vonatkozású és első pontja amaz ismeretek megszerzése, amelyek szükségesek ahhoz, hogy Erdély legifjabb nemzedéke méltó és képes legyen Széchenyi magyar ideáljának betöltésére. Ezek a fiatal emberek is át vannak hatva a transszilván eszmétől, bár lapjukban ezt tudatosan kifejezésre nem juttatták. Mi volna azonban egyéb a transszilván gondolat legmélyebb felismerésénél, mint az, hogy lapjukban díszes helyet adtak a román szellemi és művészi élet megnyilatkozásai számára, kitűnően sikerült fordításokban. Hitet és reménységet ébresztő dolog, hogy az erdélyi legifjabb nemzedék, amely végül is legfontosabb hordozója és záloga az erdélyi magyarság spirituális forradalmának, annak hadállásaiba elhelyezkedve eszmei tartalmat a leghívebb magyar igéiben keres és legerdeleyibb életet élve a modern magyar nemzetgondolat zászlóvivői mögé áll.

Az erdélyi magyarság spirituális forradalmának sikjaiba illeszkedik bele néhány olyan „cselekedet“ is, amelyekről itt kiegészítésül és annak bizonyosságául kell megemlékezniem, hogy a gondolat nehéz vajúdása már eddig is szült tetteket. Hogy elsőnek említsem a néhány hónappal ezelőtt Nagyváradon megtartott kisebbségi kongresszust, amelynek kétnapos tanácskozásán a közvéleményt tisztító felszólalások után egynéhány határozatot hoztak, amelyek azóta a megvalósítás, illetve a végrehajtás útján vannak. Így a kongresszusi határozat értelmében — értesülesem szerint — megkezdték az oly régen szükséges kisebbségi kataszter felvételét, lépések történtek kisebbségi állásközvetítő szerv felállítására, folyik az ifjúság tudományos kiképzése a kisebbségtudományok terén, ezenkívül a kongresszuson elhatározott számos részletmunkát folytatják, illetve fejezik be. Igen nagy jelentőségű az a szövetkezeti megmozdulás, amit a Székelyföldön indított meg Kacsó Sándor, a Tizenegyek egyike, és amely a gazdasági szervezésen kívül célul tűzte ki a falusi nép kulturális megszervezését, így könyvekkel és újságokkal való ellátását is. A bánáti magyar párttagozat ifjúsági frakciója már elejétől kezdve nagyjelentőségű szociális munkát fejtett ki, elsősorban a munkások között és a magyar munkásifjúsággal szoros együttműködést tudott létrehozni. A párttagozat legutóbbi lippai gyűlésén, amely a lippai Magyar Ház felavatása alkalmával zajlott le, nagyarányú akció indult meg magyar kultúrházak létesítésére a falvakban. Ide tartozik a TordakÖrnyéki felvak gazdasági szervezkedése, amely primitív, de annál hatékonyabb szövetkezeti rendszert létesített, amely a kereskedelmi forgalom lebonyolítása mellett különösen a vidék gazdasági termelését segítheti elő. Mindezek azt bizonyítják, hogy az erdélyi magyarság a spirituális forradalomnak megfelelően, a módjában álló legnagyobb aktivitással lépett a gazdasági, kulturális és a párton keresztül a politikai szervezkedés útjára, hogy felkészüljön — ha az utolsó órában is — a legkisebbségibb önmagán nyugvó életre.

Az ERDÉLYI MAGYARSÁG spirituális forradalma első határkövéül Végváry örökszép versét, az „Eredj ha tudsz“-ot jelöltem meg. Most

több mint másfél évtized múlva ismét a Költő jelentkezett, hogy meg-
rázó szavakkal fejezze ki a megindult forradalom legmélyebb értelmét,
valóságát és tragikumát. Reményik Sándor írta a verset a Független
Újság húsvéti számába — a vers hosszú és ezért legyen szabad csupán
néhány sorát ideiktatnom:

Visszaszorítanak, hátrább, egyre
hátrább
És amit hagynak, egyre kevesebb;
Hát vedd meg lábad ott, ahol megállhatsz,
S azt mentsd, azt a talpalatnyi helyet,
Szikrát a tűzből, cseppet a folyóból,
Töredéket eltört mondatodból,
Minden megmaradt árva keveset:
Ahogy lehet...

Te is testvérem, karszti sorsodat
Fogadd el, s véd meg karszti földedet,
Azt a síroknak is kevés humuszt,
Azt a pár négyzetméternyi helyet,
S azt a fölséges Isten-lábnymot,
Mit a lavina minden rohama
Eltörölni még sohasem tudott.
Vedd ezt a talpalatnyi telkedet,
Cserépkancsodat és tűzhelyedet,
Utolsó darab száraz kenyered!
De azt aztán foggal, tíz körömmel
Démoni dühvel és örült örömmel —
Ahogy lehet...

Ahogy lehet —

„Ahogy lehet“! Ez a két szó áll az erdélyi magyarság spirituális
forradalmának zászlajára írva. És nem tudom igaza van-e Makkai Sán-
dornak, aki a hősiesség ezerszer megérdemelt nimbuszát szerény gesz-
tussal háritotta el az erdélyi magyarság fejéről, mint ahogy nem tudom
azt sem, hogy vájjon nem-e mi — akik itt élünk állami szuverenitásunk
atyai kebelén — meríthetünk „értelmet, erőt, célt, életkedvet és méltó-
ságot“ azoktól a testvéreinktől, akik pőrén és kiszolgáltatottan, meg-
tiporva és megalázva, legkisebbségibb sorsukban, az „ahogy lehet“
nagyszerű keserűségében is élni tudják a legmagyarabb életet és utat
tudnak mutatni, nemcsak szóval, hanem áldozatos példaadással is egy
jobb és magyarabb jövő felé. Ennek a forradalomnak is lesznek el-
esettjei és lesznek, akik mint Rákóczi hontalan kurucjai, rongyokba bur-
kolva, egy szál mezítelen karddal a kezükben védik mezítelen életüket
mindhalálig, de minden megkisebbitettségben és reménytelenségben is
hirdetve az élet igenlését, megtartását és hitét... úgy, „ahogy lehet“!

Az erdélyi magyarság spirituális forradalmának, úgy gondolom,
ez a mélyebb és messzehatóbb értelme.

ZATHURECZKY GYULA